

TOPONÍMIA DE LA BARONIA DE XULILLA. LA SERRANÍA

Vicent SEBASTIÁN FABUEL

INTRODUCCIÓ.

L'objectiu d'aquesta petita comunicació es donar compte d'uns treballs d'aproximació a la toponímia d'una comarca valenciana singular en la seua morfologia antropològica i per tant lingüística.

Aquesta singularitat ve donada per la Conquesta del rei En Jaume I i la posterior repoblació, en la que l'aportació aragonesa, i també navarressa, superarà a la catalana. L'altre element a tindre en compte serà el caràcter de frontera històrica amb Castella, amb el que això suposà de canvi a l'estructura d'espais i assentaments al territori.

Dintre del País Valencià es també lloc de frontera lingüística entre el català i el castellà, abans aragonés.

Totes aquestes circumstàncies han conformat una situació idiomàtica peculiar: es parla castellà, però l'influència i la penetració del català va cristal·litzar no solament al vocabulari sinó també a la sintaxi.

Una excel·lent aportació al coneixement d'aquesta parla va ser feta al 1.959 per V. LLATAS BURGOS.

Nosaltres hem volgut recollir la toponímia de un àrea política concreta dins de la Comarca: la Baronía de Xulilla, instituïda pel rei Jaume el 26 de febrer de 1.274 amb la donació de la vila i terme al Bisbe de València Fra Andreu Albalat, a condició que permetés l'estatge dels musulmans. Després d'algunes vicissitudes, en 1.331 Alfons IV el Benigne, atorgà un privilegi per als repobladors cristians que vulgueren establir-se, expulsant als musulmans. A l'any 1.340 el Bisbe i Capítol Catedralici atorgaren carta-pobla a cent pobladors cristians, principalment lleidatans i aragonesos de frontera. Aquest senyoríu ocupava els termes actuals del pobles de Xulilla (Chulilla), Llosa (Losa del Obispo) i Villar de Benaduf (Villar del Arzobispo); localitats aquestes que s'alimentaren demogràficament del cap de districte.

L'estudi referit a la vila cap del territori resulta força complet gràcies a la col·laboració inestimable del meu pare i el meu avi; la resta del treball es un intent d'aproximació toponímica a les altres viles, no més que el principi d'un camí.

Objecte d'un altre estudi que complementaria molt exactament el tractament onomàstic serà el referent a noms i cognoms, i que ens donarà elements d'origen del poblament.

Finalment preferim donar una bibliografia addicional abans de fer una recopilació geo-històrica del territori; aquesta apareixerà a l'acabament de l'estudi.

1. TOPONÍMIA DE XULILLA.

En 1236 apareix com a «Iulella», del bisbat de Segorbe. En 1248: «castell i vila de Xullella». En 1259 «Xulella». Pot ser un topònim anterior al domini islàmic, és la meua hipòtesi l'origen antropònimic de la denominació provinent d'un antic propietari rural romà («Iulius»), no confirmada encara.

1.1. TOPONÍMIA DE LA VILA.

1.1.1. CARRERS

1.1.1.1. POBLE DE XULILLA.

Abadía, Ángeles, Arrabal, Baronía abans *Francisco Deltoro*), *Buenavista, Caridad, Castillo, Cuevas, Enseñanza, Evelio Valero* (abans *Plaza Mayor*), *Iglesia, Lavadero, Lobo, Maestro Amblar, Mayor (Larga), Muela, Olivo, Salto, San Agustín, San Antonio, San José, San Juan, San Luiz Gonzaga, San Miguel, San Vicente, Santa Bárbara, Santo Tomás de Villanueva, Trinidad, Túría, Valencia, Venerable José Cervera, En Proyecto, carrerón de las Hilanderas.*

1.1.1.2. LA ERMITA.

Almirante Carrero Blanco, Arca Mayor, Bailén, Cervantes, Colón, Churruca, Ermita, Fernando el Católico, Fuente de la Maza, Isabel la Católica, Lepanto, los Naranjos, Vanacloig.

1.1.1.3. BALNEARI DE «FUENCALIENTE».

Sense denominació.

1.1.1.4. BARRI «PEÑA MOSEN».

Sense denominació.

1.1.1.5. BODEGAS DE VANACLOIG.

Sense denominació.

1.1.2. ÀREES URBANES: DENOMINACIÓ POPULAR.

Arrabal, Barios Altos, Barranquillo, el Cantón, Matadero (o Barrio S. Juan), la Cañadeta, la Cruz, el Lavadero, La Peñeta, el Portillo, Puerta la Iglesia, la Replaceta, el Trinquete.

1.1.3. «TORNAJOS»¹.

Del Arrabal, del Barranquillo, de la Puerta la Iglesia, de la Plaza, de la Replaceta.

---

(1) Abeurador de cavallerfes.

1.1.4. «ROCHAS»².

El Escricio, la Peñeta.

1.2. TOPONÍMIA DEL TERME.

1.2.1. EL RELLEU.

ALT: *del Salobrar.*

BARRANCS: *Borche, la Cava, Corral Nuevo, Falfiguera, la Hoya, Mortaina, Pilatos, San Juan, Tabairas, Tarragón, la Terrosa.*

CLOTES: *Clochas de Targa, la Hoya.*

COLLS: *Arbolaje, la Calva, el Campo, las Muelas.*

COVES: *el Gollizno, Peñarroya, Sarnosa, el Tesoro.*

MONTS: *la Bandera, el Frailecico, la Muela, la Punta, el Quebranto, el Sufruto.*

OMBRÍA: *Negra.*

PENYES: *el Borreguero, María, Mosén.*

PIC: *el Águila.*

PLANS: *Mira Abajo, Mira Arriba, el Plano.*

PUNTALS: *de la Fuente, las Hiyuelas, la Muela.*

SERRES: *Chiva, Serratilla.*

SOLANA: *la Solana.*

TOSSAL: *la Loma.*

TURONS: *Castellar, Gordo, Negro.*

1.2.2. L'AIGUA.

ALJUB: *el Aljibe.*

ASSUT: *el Charco Azul.*

BROLLADORS: *Fuencaliente-Los Baños.*

FONTS: *el Cerro Negro, la Coneja, el Garbanzo, la Gota, la Maza, Morena, Mortaina, de Pelma, la Rinconá, la Terrosa.*

PRESES: *el Corindón, Charco Azul, Molina.*

RIERES: *de Caracierzo, de Losa.*

RIUS: *Sote, Turia.*

SÈNIES: *de Fabuel, la María, la Pila, de Vanacloch.*

SÈQUIA: *las Canales.*

1.2.3. LES ACTIVITATS HUMANES.

BODEGUES: *el Charquillo, de Vanacloch.*

CAMINS: *del Caballón, del Campo, de la Cañada, de la Cañajorge, de Caracierzo, del Cerro Negro, de Chelva, de Chulilla, de las Cruces de Gestalgar, de las Hiyuelas, de La Origuilla (Loriguilla), de la Lobera, de Losa, del Prado, de la Serratilla, de la Sabina, de Sote (Sot de Chera), de Vanacloch (Vanacloig), del Villar.*

CAMP: *el Campo.*

CANALS: *de Arnachos, de las Hiyuelas, Honda, de Jorge (o San Jorge), Monesa, de Pascual Marco, la Pila, la Santa, el Sarión, del Tocón.*

CASES: *del Cocho, de Marcelino, de Michel, del Pesudo, de la Vereda.*

---

(2) Coster.

CASERIU: *de Vanacloch.*

CASETES: *casica Malaire, de Caldero, de Manuel, de la Sabina.*

CORRALS: *de Ajau, de Coletor, de José Vilar, de los Luises, de Marcelino, del Mas, Nuevo, de Palillos, de Pelma, de Povilo, del Prado, de Ramales, de los Riberas, de los Rojos, del Salobrar, de la Serratilla, del tio Silvino.*

ERES: *Abrevador, Cava, Cementerio, Cervera, Joaquín, los Novios, Peseta, Senda.*

ERMITES: *Sta. Bárbara, del Más, del Salto, San Jorge, San José, Virgen de la Estrella.*

ESGLÉSIA: *Ntra. Sra. de los Ángeles.*

HORTS: *los Huertos.*

HORTES: *Arilla, Borche, Camayor, Cerrá, Maté, Mirabajo, Mirarriba, Plano Mira, la Rinconá, Trescastillo.*

MASOS: *de Antonio, de Trobado.*

MOLINS: *del Barranquillo, de los Filtros, el Molino, la Rinconá.*

PARTIDES: *Ajibe, Bandera, Baños, Benisiera, Borche, Camarico, Cabo Losa, Campillo, Campo, Cañadas, Caracierzo, Cerro Gordo, Cerro Negro, Charquillo, Chocolatero, Collado, Coneja, Corindón, las Cruces, Cuesta Juan, el Estrecho, el Frailecico, Hiyuelas, Hoya, Lentiscar, la Lobera, la Loma, la Majada, las Majadillas, Mal Paso, Marí, el Mas, la Muela, el Mulatón, Negra, Pedriza, Perdigón, Pieza Bárbera, Pieza de la Villa, Pila, Plano, Plano Mira, Prado, Pozuelo, Punta, Puntal de las Hoyuelas, la Quebrantá, la Rambla, la Redonda, el Rincón, las Rochas del Río, la Sabina, el Salobrar, la Serratilla, la Solana, Talayuela, Tápias, Tres Garras, Terrosa, los Tollos, los Torrentinos, la Umbría Negra, Vallejos, Viso, Zafranero, Zagalamuela, Zarzalicos.*

PINAR: *la María.*

PONTS: *de los Baños, del Barranquillo, de Losa.*

SENDES: *de la Bandera, del Frailecico, del Lebrillico, de la Muela, la Senda.*

VEREDES: *de Castilla, de Ganados.*

2. TOPONÍMIA DEL TERME DEL VILLAR DE L'ARQUEBISBE.

2.1. EL RELLEU.

ALT: *de la Laguna.*

BARRANCS: *del Antigón, de las Agriguelas, Arenales, San Vicente, del Salobrar.*

CLOTES: *Bejís, la Hoya, Gurrea, Manzana.*

COLL: *de Mollás.*

COVA: *la Cova.*

MONTS: *las Mizquitillas, Mont Olivet.*

PLA: *Partida del Llano.*

TOSSAL: *de la Cruz del Rincón.*

TURONS: *Castellar, Cerrico de la Cruz, Gordo, Miquela, de Roger.*

2.2. L'AIGUA

ALJUB: *el Aljibe.*

BASSES: *la Balsa, de Mosén.*

FONTS: *de la Armajueta, Raimundo.*

LLAC: *la Laguna.*

RIERES: *de la Aceña, Castellarda, del Villar.*

SÈNIA: *la Aceña.*

2.3. LES ACTIVITATS HUMANES.

CAMÍ: *Real de Chelva.*

CANALS: *de Almendroleros, Colada del Campo, Colada de la Senda, Cordel de los Clérigos, Real de Aragón.*

CASES: *de Boril, de los Bugarreños, de Germán, de los Huertos, de Juanillo, de la Mina, de Peñaladro, de Picho, de Toriján.*

CASERIUS: *la Balsa, el Barranquillo, cortijo de la Aceña, cortijo de Roger, las Cuevas, San Vicente.*

CASETA: *casica de los Almendros.*

CORRALS: *de la Aceña, del Arcón, del Cerro Gordo, de Jacinto, de Lázaro, de Mateu, de Mosén.*

MAS: *de Rodilla.*

MINES: *minas de Valls.*

MOLÍ: *de la Rita.*

PARTIDES: *el Aljibe, Alto de la Laguna, el Antigón, la Atalayuela, la Balsilla, Borreguilla, el Caballón, el Cañadizo, el Campo, Cantalares, Cerrico la Cruz, Cerro Castellar, Cerro Miguela, Cerro de Roger, Corral de Lázaro, la Cova, la Hoya, Hoya Bejís, Hoya de Burrea, Hoya Manzana, La Laguna, Lentiscar, Loma de la Cruz del Rincón, Mont Olivet, Martincho, Minas de Valls, Pieza Roya, las Piteras, del Plano, Puntal Ide Mollas, el Reguero, la Seña, el Tarragón, la Torre, el Trabado, las Ventas, la Vereda.*

VENTA: *del Hambre.*

VEREDES: *del Camino, de Cuenca, Real de Chelva.*

3. TOPONÍMIA DEL TERME DE LLOSA DEL BISBE.

3.1. RELLEU.

BARRANCS: *de la Cava, del Corral Nuevo, de Pilatos, de Tarragón.*

MONT: *cima de los Huertos.*

SOLANA: *la Solana.*

TURONS: *Agudo, cerrico Gijón.*

3.2. L'AIGUA.

FONTS: *Sta. María, Pedro.*

RIERES: *de Losa, la Rambla, del Tarragón.*

SÈNIA: *de los Jaboneros.*

3.3. LES ACTIVITATS HUMANES.

CAMINS: *de la Cañada, de la Cava, de Chelva, de Chulilla, de la Hoya, a Lfria, de Loriguilla, del Puerco, del Quemado, Viejo de Chelva.*

CORRAL: *de Chimo.*

MINA: *de Arcilla.*

PARTIDES: *el Arenal, Cerro Agudo, la Chupadilla, el Estalondo, el Portichuelo, el Prado, la Rambla, la Solana, de Tarragón.*

VEREDA: *de Ganados.*

4. BIBLIOGRAFÍA.

BARCELÓ, C. (1982). «*Toponímia arábica del País Valencià*».

CABANES et alii (1981). «*Documentos y datos para un estudio toponímico de-la Región Valenciana*».

LLATAS, V. (1959). «*El habla del Villar del Arzobispo y su comarca*».

SEBASTIAN, V. (1987). «*Anmerkungen zu einer mittelalterlichen Topographie Das Schloss von Chulilla (Valencia. Spanien)*». XI Congrès U.I.S.P.P. s.p.

SEBASTIAN, V. (1989). «*Castellología de la comarca de la Serranía valenciana*» s.p.